

İLK VE ORTAÖĞRETİM DERS İÇERİKLERİNDE KÜLTÜR KONULARININ YETERLİLİĞİ

Kenan Çetin*

Özet

Kültür, bir toplumun yaşama şeklidir. Tarihsel süreç içinde, bu yaşama şeklini etkileyen ve değiştiren bir çok faktör ortaya çıkabilir. Siyasal, ekonomik, kültürel ve teknolojik faktörlerin neden olduğu kültürel değişimlerin, toplum tarafından kısa zamanda ve doğru algılanması; o toplumda, kuşaklar arasındaki uyum ve iletişimin sağlıklı olmasını sağlar. Bu uyumun sağlanmasında en önemli rol, eğitim programlarında ve eğitim sisteminde, kültür konularına verilen öneme bağlıdır.

Anahtar Kelimeler;*Kültür, tarih, eğitim programı, eğitim sistemi*

Abstract

Culture is the way of life in a society. Throughout the historical periods, there have been many variables, that influence and change the way of living. The cultural change caused by political, economic, cultural and technological factors, influence the health of the communication between generations. The most crucial role is due to the importance given to the subject, related to the culture in the educational program, and educational system

Key Words: *culture, history, educational program, educational system*

A-Kültür

Kısaca bir toplumun yaşama şekli olarak tanımlanabilen kültür, aslında toplumlarla ilgili, maddi manevi her konuyu kapsamaktadır.

Her toplum düşündüğü, tasarladığı ve ürettiği şeyleri, kendi anlayış ve ölçüleri ile ortaya koyarken; diğer toplumlardan farklılığını da sergilenmektedir. Nesilden nesile aktarılan bu birikimler, toplumların milli kültürlerinin kaynağını oluşturur.

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, KKEF., Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD., Erzurum.

B-Kültürel Değişim

Herhangi bir toplumun kültürü, çeşitli nedenlerle zaman içerisinde değişime uğrayabilir. Bu kaçınılmaz bir olgudur. Tamamen kapalı toplumlar, günümüz dünyasında hemen hemen hiç kalmadığından, her toplumun kültürü böyle bir değişim olgusu ile yüz yüzedir. Bu dinamizm içerisinde iç ve dış koşullarda değişimler, toplumun yaşam şeklini etkilemekte ve bunlar da kaçınılmaz olan kültür değişimlerine neden olmaktadır.

C-Kültürel Değişimi Etkileyen Başlıca Faktörler

Toplumların yaşayışlarında değişikliğe neden olan her unsur, kültürel değişiminde faktörleri arasındadır. Dil, edebiyat, siyasi olaylar, eğitim, bilim, düşünce, mimari, çevre (ekoloji), beslenme, göç, din/inanç, müzik, sahne sanatları, plastik sanatlar, el sanatları, örf-adet, gelenek, moda (giyim-kuşam), yönetim şekli (devlet yönetimi), teknolojik gelişmeler, kitle iletişim araçları, uzay çalışmaları, medya v.b. bir çok konu toplumun hayatını etkilemekte, yönlendirmekte ve değiştirmektedir. Toplumun değişen, yenilenen ve çağın koşullarına göre şekillenen bu yaşam şekli, o toplumun değişen kültürünün sürekli yenilenen çehresini yansıtır. Kültürel unsurlar arasında en az ve en zor değişime uğrayanlar inanç, düşünce, örf, adet, gelenek, ahlak kuralları ve dil gibi unsurlardır. Toplumlar arası ilişkiler ve bu ilişkilerin boyutları hem kültürdeki değişimi hem de kültürel unsurların toplumdaki geçişini sağlamaktadır.

D-Türk Kültürünün Tarihsel Süreçte Geçirdiği Değişimin Önemli Nedenleri

Türklerin toplum hayatları ile ilgili en eski bilgiler konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Emel Esin bu konuda M.Ö. 1200-700 tarihlerini verirken;¹ İbrahim Kafesoğlu, G.F: Debets'in araştırma sonuçlarına bakarak M.Ö. 3 bin tarihlerine inmektedir.² Yine Kafesoğlu Gy. Nemeth'in verdiği

¹ Emel Esin, *İslamiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslama Giriş*, İstanbul 1978, s. 3.

² İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 1999, s. 47.

bilgilere dayanarak, Türklerin anayurdu konusunda M.Ö. 1500 tarihlerini vermiş, bu tarihlerde Türk topluluklarının Hazar Denizinin kuzeydoğusundaki bozkırlarda yaşadıklarını belirtmiştir.³ Jean- Paul Roux Türklerin atalarının Karasuk denilen dönemde (M.Ö. 1200-700) göç ederek Sibirya'nın tundralarından Yenisey'e ve Minusinsk bölgesine geldiklerini belirtir.⁴

Bir takım varsayımları ve kutsal kitaplara dayanılarak öne sürülen rivayetleri (hiçbir kutsal kitapta peygamberlerin ve kavimlerin yaşadığı zamanlara dair, tarih verilmemiştir) bir yana bırakırsak, Türklerin bilinen toplumsal hayatları, yaklaşık 4 bin yıllık bir süreci kapsamaktadır.

Bu süreç içerisinde toplumsal hayatı etkileyen ve değiştiren çok önemli gelişmeler yaşanmıştır.

Bu gelişmeleri kronolojik olarak şöyle sıralamak mümkündür:

M.Ö. 209-177, Asya Hun Devletinin Oğuz Kağan tarafından kurulması ve Türk Siyasi Birliğinin sağlanması.

Çin'in Proto-Moğol (Juan-Juan)larla ittifakı ve Hun Devletinin çöküşü. (M.Ö. 209/ M.S. 216-220)

Çin Moğol kültürünün Orta Asya Türk toplulukları üzerinde egemenliği. (220-552)

Batıya Göçler ve Avrupa Hun Devleti.

Orta- Asya'dan batıya yönelik ve büyük medeniyetleri ile ilişkiler.⁵

Budizm ve Maniheizm'in benimsenmesi ve bu inançların Türk toplumu üzerindeki etkileri.⁶

İslamiyet'in kabul edilmesi ve Türk toplumu üzerindeki etkileri.

İran ve Arap toplumları ile yakınlaşmalar ve kültürel etkileşimler (Gazneliler, Karahanlılar, Selçuklular, Harizmşahlar v.s.)

Anadolu'nun fethi ve Türklerin Hıristiyan topluluklar ile yakınlaşmaları (Ermeniler, Rumlar, Gürcüler, Süryaniler v.s.)

³ Kafesoğlu, *aynı eser*, s. 48.

⁴ Jean Paul Roux, *Orta Asya, Tarih ve Uygarlık*, İstanbul 2001, s. 37.

⁵ Göktürkler Devrinde Sasaniler ve Bizans İmparatorlukları ile Batı Göktürk Yabgusu İstemi Han'ın önemli ilişkileri vardır (552-578).

⁶ Budizm, Göktürkler zamanında VII. yüzyıl başlarında benimsenmiş, Maniheizm ise Uygurlarda Böğü Kağan zamanında (759-780) resmi din olarak kabul edilmiştir.

İlk Ve Ortaöğretim Ders İçeriklerinde Kültür Konularının Yeterliliği

Büyük Moğol istilası ve doğurduğu siyasi, sosyal ve kültürel sonuçlar.
(Moğol işgali ile Türkistan ve İran'dan Anadolu'ya göçler)

Haçlı seferleri ve Anadolu Türklüğü üzerindeki etkileri

Anadolu'nun fethi ve Osmanlı devleti'nin egemenliği.

İstanbul'un fethi ve Osmanlı devleti'nin Avrupa egemenliği

Osmanlı dünya devleti ve Osmanlı toplum yapısı

Osmanlı devleti aleyhine oluşan bloklar, Balkan savaşları ve I. Dünya

Savaşı

Anadolu'nun işgali ve Türk Kurtuluş Savaşı

Türkiye Cumhuriyeti ve Devrimler

Dünyada meydana gelen önemli gelişmeler (II. Dünya Savaşı, çeşitli ulusların özgürlük mücadelesi)

Siyasal, Ekonomik ve sosyal bloklaşmalar (NATO, Varşova Paktı, A.E.T. CENTO v.b.)

Bilim ve teknolojiye önemli gelişmeler (Elektrik, telefon, uçak, v.b.)

Bilgi çağı ve toplumun yaşamında oluşturduğu değişimler (Tv., Cep telefonu, İnternet v.b.)

a-Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Türk dünyasına etkileri.

b-Türkiye'nin Avrupa Birliği yolunda yaşadığı değişimler.

E-İlköğretim ve Liselerin Ders İçeriklerinde Kültür Konularının Yeterliliği

1990-2004 yılları arasında ilköğretim programlarında okutulan Hayat Bilgisi (1,2,3) ders kitapları ile Sosyal Bilgiler (4,5,6,7) ders kitapları ve 8. sınıflarda okutulan Vatandaşlık bilgisi kitapları, liselerde (1,2,3) okutulan tarih ders kitapları incelendi:⁷

⁷ M.E.B.'nin bir Komisyona hazırlattığı Hayat Bilgisi 1.2.3. ders kitapları (1999-2000), Hüseyin Hüsnü Tekişik'in yazdığı Hayat Bilgisi 1.2.3. M.E.B. Komisyonu tarafından hazırlanan Sosyal Bilgiler 4.5.6.7. (1999-2000) Doğan Yayıncılık (Celal Aydın, Muhsin Kaya, Safa Önem, Neşet Çağatay, Kemal Görmez, İzzet Öztoprak, Serpil Sancar Üşür) tarafından yayımlanan Sosyal bilgiler 4,5,6,7, (2000-20001) Cemalettin Şahin-Emine Yamanlar-Hamdi Göze tarafından hazırlanan Sosyal bilgiler 4,5,6,7, (2000-2001) ve Fuat Sarılioğlu tarafından hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitapları; Faruk Sümer

1-Türk kültürü konusunda 1950-1970 yılları arasında yapılan araştırma ve incelemelerin sonuçları dışında önemli bir değişimin olmadığı;

2-Son 30 yıl içerisinde yazılan Türk tarihi ve kültürü ile ilgili arkeolojik, siyasi, kültürel araştırma sonuçlarının yer almadığı;

3-Özellikle Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra, Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye Cumhuriyeti arasında oluşan siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik konuların yeterince yer almadığı;

4-1992 yılından beri Türk yurtlarında yapılan arkeolojik , antropolojik ve kültürel araştırma sonuçlarının hiç yer almadığı;

5-Anadolu'da yapılan yeni arkeolojik ve kültürel araştırma sonuçlarına değinilmediği.

6-Kitle iletişim ve ulaşım araçlarında görülen olağanüstü teknolojik değişimler sonucunda, mektup kültürü yerine cep telefonu mesajı ve İnternet mesaj kültürlerinin yer alışı ,ulaşımda baş döndürücü bir hızla erişilmesi ve elektrik-elektronikle gelen yeni yaşamın, en küçük yerleşim birimlerine ulaşması sonucunda yaşanan büyük değişimlere yer verilmediği;

7-Dünyadaki yeni yapılanmalar; siyasi, ekonomik ve kültürel bloklaşmalara ve özellikle Avrupa Birliğine katılım sürecinde olan Türkiye'nin durumu, konumu, geleceği ve beklentileri konularına değinilmediği;

8-Sanat, müzik,folklor, örf, adet gelenek gibi toplum yaşamının en ön önemli etkinliklerinde yaşanan gelişim ve değişimlerin yeterince yer almadığı.

9-Toplumlar ve uluslar arası ilişkilerin kültür ve toplum yaşamında oluşturduğu etki ve değişimlere değinilmediği görülmüştür.

F-İlköğretim ve Lise Programlarında Kültür Konularının Yeterliliğini İçeren Anket ve Sonuçları

---

tarafından hazırlanan Lise I. Tarih kitabı (İstanbul 1990), Niyazi Akşit tarafından hazırlanan Lise II. Tarih Ders kitabı (İstanbul 1981); Veli Şirin tarafından hazırlanan Lise III. Tarih ders kitabı (İstanbul 1987); Altan Deliorman tarafından hazırlanan Lise 2 Tarih ders kitabı (İstanbul 1995); Nurer Uğurlu ve Esengül Balcı tarafından hazırlanan Lise 1 Tarih ders kitabı; Hakkı Dursun Yıldız, Çoşkun Alptekin, İlhan Şahin, İdris Bostan tarafından hazırlanan Lise I Tarih ders kitabı (İstanbul 1990); M.E.B. (Komisyon) tarafından hazırlanan ilköğretim 8. sınıf Vatandaşlık Bilgisi ders kitabı incelendi.

İlk Ve Ortaöğretim Ders İçeriklerinde Kültür Konularının Yeterliliği

Aralık 2003'te, liseyi bitiren ve üniversitelerde 1. sınıflarda okuyan 400 öğrenci üzerinde yaptığımız anket sonuçları aşağıya çıkarılmıştır.

SORULAR	SONUÇLAR			
	Evet	Hayır	Kısmen	Toplam
1.Ders kitaplarında kültür tanımı ile ilgili yeterli bilgi var mı?	48	120	205	373
2.Kitaplarda Türk kültürü konusunda verilen bilgileri yeterli görüyor musunuz?	39	213	90	342
3.Kültür değişimini etkileyen önemli olaylara yer verilmiş midir?	67	133	168	368
4.Göktürkler ve Uygurlar zamanında Türk- Çin ilişkilerinin Türk kültürü ve toplum yaşamı üzerinde oluşturduğu etkileri öğrendiniz mi?	168	64	141	365
5. Budizm ve Maniheizm inançlarının Göktürkler ve Uygurlar tarafından benimsenmesi sonucunda; bu inançların Türk Kültürü ve toplum yaşamı üzerinde oluşturduğu olumlu veya olumsuz etkileri öğrendiniz mi?	78	73	214	365
6. Türklerin İslamiyet'i kabul edişleri ve ilk Müslüman Türk toplulukları hakkında yeterli bilginiz var mı?	180	78	158	336
7. İslam dininin Türk Kültürü ve toplum yaşamı üzerindeki etkileri konusunda yeterli bilgi aldınız mı?	186	46	128	360
8. Selçuklu döneminde Türk-Arap, Türk-İran münasebetlerinin Türk kültür ve toplum yapısı üzerindeki etkileri konusunda bilginiz var mı?	72	118	170	360
9. Anadolu'nun fethiyle başlayan siyasi gelişmelerin Türk kültürü ve toplum yapısı üzerindeki etkileri konusunda yeterli bilgi aldınız mı?	105	71	193	369
10. Anadolu'nun Türkler tarafından fethedilmesinden önce burada yaşayan Ermeni, Rum, Süryani, Nasturi v.s. topluluklarla Türklerin ilişkileri ve fetihden sonra bir arada yaşamalarının Türk kültürü ve toplum yapısı üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri konusunda bilginiz var mı?	65	171	132	368
11. Haçlı savaşlarının nedenleri, Türkler üzerindeki kültürel ve sosyal etkileri konusunda bilgi aldınız mı?	71	75	232	378
12. Selçuklu-Bizans, Osmanlı-Bizans ilişkilerinin Türk kültürü ve sosyal yapısı üzerindeki etkileri konusunda bilginiz var mı?	83	87	186	356
13. Selçuklu ve Osmanlı medreselerinde İranlı ve Arap ilim adamlarının ders vermelerinin Türk kültürü üzerindeki etkileri konusunda bilginiz var mı?	90	125	137	352

14. Matbaanın Türk kültürü ve edebiyatındaki tarihsel süreci (örneğin Uygurlar zamanında kullanımı) hakkında bilginiz var mı? 115 119 130 364
15. İstanbul'un fethinin Türk kültürü ve toplum yapısı üzerindeki etkisi konusunda bilginiz var mı? 239 23 91 353
16. Osmanlı Devletinin yaklaşık 600 yıl süren siyasal tarihi boyunca komşu ülkelerle olan ticari ve siyasal ilişkilerinin Türk kültürü ve sosyal yapısı üzerindeki etkileri konusunda bilginiz var mı? 153 34 167 354
17. XIX. ve XX. yy. da dünyada meydana gelen siyasal ve toplumsal gelişmeler (Fransız ihtilali, A.B.D.'nin kuruluşu gibi) sonucunda Osmanlı topraklarında isyanlar yaşandı. Kuzey Afrika ve Balkanlarda Osmanlı devleti büyük toprak kayıplarına uğradı. Bunun sonucunda Anadolu'ya önemli sayıda göçmen geldi. Bu olayların Türk kültürü ve sosyal yapısı üzerindeki etkileri konusunda yeterli bilginiz var mı? 21 76 153 350
18. 1828- 1829, 1877-1878 Osmanlı Rus savaşlarında 1914-1918 yılları arasında meydana gelen 1. Dünya Savaşı, Mondros mütarekesi ve Türk topraklarının işgalinin Türk kültürü ve toplum yapısı üzerindeki etkileri konusunda bilginiz var mı? 144 72 134 350
19. Kurtuluş mücadelesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun Türk Kültürü ve toplum yapısı üzerindeki etkileri konusunda bilginiz var mı? 232 35 84 351
20. Atatürk ilke ve inkılaplarının Türk kültürü ve toplum yapısı üzerindeki etkileri konusunda bilginiz var mı? 226 25 103 354
21. Cumhuriyet, Özgürlük ve demokrasi kavramlarının Türk kültürü ve toplum yapısı üzerindeki etkileri konusunda bilginiz var mı? 100 61 195 356
22. Türkiye Cumhuriyeti devletinin uluslararası siyasi, sosyal ve kültürel kuruluşlara üye olması ve ilişkiler kurmasının (NATO, UNESCO, İLO, A.İ.H.M, A.B. v.b) Türk kültürü ve toplum yapısı üzerindeki etkileri konusunda bilginiz var mı? 46 144 163 353
23. Radyo, Televizyon, Bilgisayar, Cep Telefonu İnternet gibi yeniliklerin Türk Kültürü ve toplum yapısı üzerinde etkileri konusunda bilginiz var mı? 76 140 141 357
24. Sovyet Rusya'nın dağılmasından sonra kurulan Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye Cumhuriyeti devleti'nin kültürel ve sosyal ilişkileri konusunda bilginiz var mı? 58 154 142 354

İlk Ve Ortaöğretim Ders İçeriklerinde Kültür Konularının Yeterliliği

25. Sinema, tiyatro, resim, müzik v.b. sanatsal ve kültürel etkinliklerin Türk kültürü ve toplum yapısı üzerindeki etkileri konusunda bilginiz var mı?	100	48	248	353
26. Sanayileşme, çağdaşlaşma ve modernleşme gibi kavramlar kültür yapısını etkiler mi? Bu konuda bilginiz var mı?	141	120	193	354
27. Türk aile yapısı konusunda bilgi edindiniz mi?	253	13	88	354
28. Türk sanatı, folkloru ve musikisi hakkında bilginiz var mı?	110	61	183	354
29. Türk el sanatları (halı, kilim, dokuma, nakış, dikiş v.b.) konusunda bilginiz var mı?	107	80	164	351
30. Bayramlar, düğünler, sosyal amaçlı çeşitli etkinlikler konusunda bilginiz var mı?	256	14	84	354

G-Öneriler

Anket sonuçlarından da anlaşılacağı gibi ilköğretim ve liselerde okutulmakta olan Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Vatandaşlık Bilgisi ve Tarih ders kitapları bir çok yönüyle, güncellikten uzaktır. Çağdaş ve bilimsel bir eğitim öğretim programında güncelliği yakalamak ve çağı takip etmek çok önemlidir. Toplumun önemli bir kesimi, çağdaş ve güncel olan değişimleri benimseyip yaşarken; Eğitim, öğretim programları bunun gerisinde kalmakta ve süreci izlemekten uzak, durağan bir konumda bulunmaktadır.

Bu durum bir başka sorunu da beraberinde getirmektedir. Eski kuşak geleneksel bir yaşamı sürdürmeye çalışırken; yeni kuşak onlardan uzak, kopuk ve uyumsuz bir yaşama doğru hızla ilerlemektedir. Kuşaklar arasında oluşan bu iletişimsizlik ve uyumsuzluğun giderilmesi ancak eğitim ve öğretim programlarının çağa ve dünya gündemine uygun bir şekle dönüştürülmesi ile mümkündür. Toplumsal değerlerin, önemli kültürel unsurların, sanat, folklor, müzik, halk dansları, örf adet ve geleneklerin tümüyle unutulmaması da böyle bir eğitim anlayışı ile sağlanabilir.

Bu nedenle Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Yüksek Kurulu'nun okullarda okutulmak üzere hazırlanan ve onay için kendilerine sunulan taslak ders kitaplarını:

1-Çağdaş ve bilimsel normlara uygunluk açısından,

2-Bütün dünyada yapılan bilimsel araştırma ve inceleme sonuçlarını içermesi açısından ,

3-Türk toplumunun değerlerine ve yapısına uygunluğu açısından incelenmesi ve değerdendirilmesi uygun olacaktır.